

19. Vajdasági Tudományos Diákköri Konferencia (VMTDK)

EGY OPERETT BETILTÁSA 1928-BAN – *ENYÉM AZ ELSŐ CSÓK*

Szerző: **LENGYEL EMESE**

Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék – néprajz MA, II. évfolyam
Budapesti Metropolitan Egyetem Művészeti és Kreatívipari Kar – design- és művészetmenedzsment MA, I.
évfolyam

Témavezető: dr. Kavecsánszki Máté, egyetemi adjunktus
Intézmény: Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar (Debrecen)

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Híradás a bemutatóról	4
A közerkölcsiség védelméről	6
Betiltásra virradva – 1928. május 19.....	8
Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete – Rendkívüli gyűlés, kérvény	10
„Az erkölcsvizsgálat külsőségei hihetetlenül impozánsak és megrendítően izgalmasak voltak.” – Irodalmi ítélőszék – Vélemények.....	13
Kitekintés: Erkölcsvédelem végkimerülésig – 1928. május 20.	19
„Tehát két mellékmondat miatt történt minden.” – 1928. május 22.	20
A színházi cenzúra mint általános probléma – Fellépés a rendőrségi túlkapások ellen.....	22
Összegzés	23

Bevezetés

„Színészetünk történetében elég gyakran előforduló jelenség volt, hogy a hatóság a neki nem tetsző színdarabot betiltotta – különböző okok miatt.”¹ 1928 májusában a betiltás az *Enyém az első csók* című egyfelvonásos operettdarabot² is utolérte. Igen, utolérte, hiszen *Jus primae noctis* (*Úri jog*) címmel huszonegy esztendővel korábban, 1907-ben már sikerrel játszották ezt az előadást³, melynek szövegét Heltai Jenő (1871–1957)⁴, zenéjét pedig Szirmai Albert (1880–1967)⁵ jegyzi.

A későbbi, 1928-as – a betiltást követő – vélemények ismerete előtt kiemelném, hogy az 1907-es ősbemutató után Az *Ujság* hasábjain az alábbiakat olvashatjuk, melyet egy bizonyos h.a. írt: „[...] A megnyitó-est műsora elég változatos volt. [...] Heltai Jenő operettje, a *Jus primae noctis* rendkívül tetszett [...] Az operetthez és a kuplékhoz készült muzsika teljesen jelentéktelen, szót se érdemel. [...]”⁶ Előljáróban annyit megjegyeznek, hogy pár évtizeddel később a kritikusok, az ügy hozzászólói egytől egyig méltatják mindkét alkotó munkáját.

Az Andrássy úti Színház⁷ műsorszámának (ideiglenes) betiltását az érvényben lévő belügyminisztériumi körrendelet – lásd alább – tette lehetővé. Az incidens azontúl, hogy széleskörben felháborodást váltott ki, a téatrumnak komoly anyagi veszteséget okozott. A magyar színpadi szerzők sorra fejezték ki aggodalmukat az eljárás, s annak módja ellen. A

¹ Betiltott színdarabok. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon I. kötet*. Szerk. Schöpflin Aladár. Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézet 1929, 189.

² Jelen tanulmánynak nem feladata a Monarchia felbomlását követő operettjátszásról bővebben szólni, általánosságban a témáról lásd többek között Batta András: *Magyar operett a Monarchia széthullása után*. In: *Magyarország a XX. században III. kötet. Kultúra, művészet, sport és szórakozás*. Szerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd: Babits Kiadó 1998, 515–517.

³ „Pénteken, e hó 11-én, este nyílik meg a Modern Színház Cabaret [...] bemutatásra kerül három egyfelvonásos: Heltai–Szirmai rendkívül elmés operettje: a *Jus primae noctis*, Szomaházy István lipótvárosi szatírája, *A trónörökös*, és Molnár Ferenc kacagtató bohósága, a *Drágaság* [...]” A Modern Színház megnyitója. In: *Pesti Hírlap*. XXIX. évf. 240. sz. (1907. október 9.) 7.; Lásd még például A Modern Színház megnyitása... In: *Pesti Napló*. LVIII. évf. 240. sz. (1907. október 9.) 16.; A pesti kabaré történetéről röviden: Bános Tibor: *A pesti kabaré*. In: *Magyar Színháztörténet 1873–1920*. Szerk. Gajdó Tamás. Budapest: Magyar Könyvklub – OSZMI 2011, 656–676.

⁴ Heltai Jenő. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon*. Szerk. Székely György. Budapest: Akadémiai Kiadó 1994, 297.; Bővebben munkásságáról lásd Győrei Zsolt: *Heltai Jenő drámai életműve*. Budapest: L'Harmattan 2005. (2002-ben védte meg azonos című PhD-értekezését, melynek szerkesztett formája a kötet.)

⁵ Szirmai Albert. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon*, i.m., 767.

⁶ A Modern Színház megnyitása. In: *Az Ujság*. V. évf. 242. sz. (1907. október 12.) 12.

⁷ „Előbb mint Modern Színház Kabaré működött 1907–1908-ig, Faludi Sándor igazgatásával, 1908–1913-ig Modern Színház néven Nagy Endre kabaréja, 1913–1925-ig Medgyaszay Vilma kabaréja, 1915–1916-ig Modern Színpad Kabaré Bárdos Artur igazgatásával; 1927 végéig zárva volt, majd Herquet Rezső tervei szerint átalakítva a Belvárosi Színház legutóbbi nagy sikerével nyitotta meg Bárdos Artur Andrássy úti Színház néven, s 1933-ig csak kabarét játszottak. 1920-ban az Unio Rt. vette át, művészeti igazgatója Emőd Tamás volt, 1925-ben Wertheimer Elemér az igazgató, Barabás Loránd a dramaturg, Losonczy Dezső a zenei vezető; az 1924/25. évadban és 1937-től a Nemzeti Színház Kamaraszínháza volt.” Andrássy úti Színház. In: *A fővárosi kisszínházak műsora. A Tháliától a felszabadulásig 1904–1944 (Adattár)*. Szerk. Alpár Ágnes. Budapest: Magyar Színházi Intézet, 1974, 22.; Lásd még Andrássy úti Színház. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon*, i.m., 26–27.

május 16-ai premierr⁸ követően a betiltó határozat május 18-án lépett hatályba, melyet az akkori belügyminiszter, Scitovszky Béla⁹ végül május 22-én vont vissza.

Az írásban a betiltás történetének rekonstruálására, bemutatására korabeli újságcikkek kontextualizálásával vállalkoztam.¹⁰ A tanulmányhoz primer forrásként szolgált az a huszonegy válogatott cikk, melyek 1928. május 17-e és 1928. május 23-a között a *Budapesti Hírlap*, az *Esti Kurir*, a *Magyar Hírlap*, a *Magyarország*, a *Pesti Hírlap*, a *Pesti Napló*, az *Újság*, valamint a *8 Órai Újság* hasábjain jelentek meg; és a m. kir. belügyminiszter 1927. évi 151.000. számú körrendelete a közérkölciség védelméről.¹¹ A további sajtóanyagokat – melyek ugyanezen naptári év május és június hónapjában jelentek meg – ezúttal szekunder forrásként használtam fel.¹² Cél továbbá az üggyel kapcsolatos források feltárása is, hiszen több tucat írásos anyag, cikk közül kerültek ki a jelenlegi írásban felvonultatott szövegek.

Először az újbóli bemutató híréről szóló cikkek, majd a hatályos közérkölciség védelméről szóló körrendelet kerültek a fókuszba. Ezt követően a május 19-ei sajtóforrásokból válogattam, majd külön alrészben tekintetem át a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének intézkedését, valamint szerepét az ügy kapcsán. A következő részben az újbóli engedélyezés részleteit tártam fel, többek között a belügyminisztériumi bizottság előtt lejátszott előadás körülményeit. Utána egy, a témához szorosan kapcsolódó másik üggyről, majd az újbóli engedélyeztetés feltételeiről, végezetül pedig az *Enyém az első csók* kapcsán újra felszínre kerülő színházi cenzúra problémáját prezentáló sajtóforrásokról esik szó.

Híradás a bemutatóról

Győrei Zsolt irodalomtörténész Heltai drámai munkásságát dolgozta fel, a *Középkor és reneszánsz* fejezetben bővebben szolt az *Úri jog* (*Jus primae noctis*) operetről is:

Szinte csak a teljesség kedvéért torpantunk meg e csiklandós humorú rövid darabnál. Témája idesorolja, Heltai nem lanyhuló középkori érdeklődésének tanúbizonyságai körébe, anélkül hogy bármi újat elárulna erről az érdeklődésről. A középkor itt csupán az alapötlet kötelező háttere, melyet a színpadon cifra díszletekkel képiesítettek. A vers és próza válogatása nem két értékrendszer

⁸ Uott., 37.

⁹ Scitovszky Béla (1878–1959) a Bethlen-kormány belügyminisztere 1926. október 15-től 1931. augusztus 24-ig. Bővebben lásd Scitovszky Béla. In: *Magyar Életrajzi Lexikon* 2. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982, 608.

¹⁰ A cikkeket mai helyesírásnak megfelelően teszem közzé. Azonban, ahol indokoltnak láttam, meghagytam az eredeti kiemelést, a félkövér betűtípust vagy dőlt formázást.

¹¹ A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 151.000. számú körrendelete, a közérkölciség védelméről. In: *Magyarországi Rendeletek Tára, 1923*, Ötvenhetedik Folyam. Budapest: Magyar Királyi Belügyminisztérium 1924, 185–187.

¹² A tanulmány a Szirmai Albert zeneszerző és alkotótársai munkásságát sajtóforrások tükrében feldolgozó kutatási projekt részeként készült el.

szembesítését szolgálja, hanem Szirmai Albert muzsikája révén betétdalokkal színesíti, operettszerűen [...]»¹³

A darab története, pontosabban a szöveg okozta a bonyodalmat. Ebből következik, hogy nem mellőzhető az operett részletes ismertetése, melyhez kiindulópontként számos cikket vettem alapul. A közelgő premier híreről többek között az *Esti Kurir*¹⁴ és a *8 Órai Újság*¹⁵ tudósított. Ezúttal május 17-ei szövegekből szemezgettem.

A kérdés nem más mint, hogy miként jutott el az *Enyém az első csók* Heltai Jenőtől Heltai Jenőig? E mondat korántsem félreírás, hiszen az egyfelvonásos különös (második) keletkezés-történetére is fény derült – „Nagyon sok olyan kiváló bohózat, vígjáték, magánjelenet került itt akkoriban közönség elé, amely után egyetlen egy sor sem maradt az utókorra.”¹⁶ –, mert az 1907-ben bemutatott darab szöveggönyve nem maradt fenn. Úgy hírlík, a szöveget Heltai egy óra alatt diktálta le fejből a színház dramaturg-igazgatójának, a zenét pedig egy éjszaka alatt jegyezték le ismételten szerzőtársával.

A kis Andrassy úti Színház – amint jelentettük – repríz-műsort ad és ma este színre hozza az *Enyém az első csók* című Heltai–Szirmai-operettet, amely húsz esztendővel ezelőtt került színre ugyanezen a színpadon, a színház megnyitásának idején, amikor Faludi Sándor volt az igazgató, Szirmai Albert a zenei vezető és a két dramaturg: Molnár Ferenc és Heltai Jenő.

Ebben az időben az volt a szokás, hogy a szerzők, a nagyszerű kabarészerzők, nem írták le darabjaikat, hanem behívtak néhány színészt a próbára, elbeszélgettek velük és így alakult ki a darab. Nagyon sok olyan kiváló bohózat, vígjáték, magánjelenet került itt akkoriban közönség elé, amely után egyetlen egy sor sem maradt az utókorra.

Így készült el az *Enyém az első csók* is, amelynek akkori címe ez volt: *Jus primae noctis*. Heltai egy délután összeült Szirmai Alberral és a színészeivel, és beszélgetés közben megteremtették az emlékezetes sikerű, kis operettet, amelynek fő slágerét a premiert követő napon már mindenki énekelte az akkor még jókedvben tobzódó Pesten.¹⁷

Mindenki ismerte a dalt, amely így szólt: *Máma más nap van, / Máma más nap van, / Mint egyébkor, / Mert ma véget ér, / Mert ma véget ér / A középkor.*

¹³ Győrei, *i.m.*, 122.

¹⁴ Hogyan jutott el az *Enyém az első csók* joga Heltai Jenőtől Heltai Jenőig. In: *Esti Kurir*. VI. évf. 112. sz. (1928. május 17.) 11.

¹⁵ Bemutatóelőadás az Andrassy úti színházban. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 112. sz. (1928. május 17.) 9.

¹⁶ Hogyan jutott el az..., *i.m.*, 11.

¹⁷ A fentebb már utaltam arra, hogy az 1907-es premierről a pesti kabaré történetét feldolgozó írásokban is találkozhatunk, hiszen a Modern Színház Cabaret nyitóestén szerepelt a produkció: „[...] Faludi Sándor, Faludi Gábor kisebbik fia, apja támogatásával 1907. október 11-én az Andrassy út 69. szám alatt, a Képzőművészeti Tanács 1871-ben épült palotájának földszintjén Modern Színház Cabaret néven »ellenkabaré« nyitott. Az új színház sok mindenben különbözött a Teréz körüti Bonbonnière-től. Elsősorban a külsőségeiben. Fényes nézőterével, elegáns társalgóival rangot, tekintélyt adott a műfajnak. A város gazdag polgárságának és arisztokráciájának ugyanazt a szórakozást kínálta, amihez addig csak a szerényebb jövedelmű kispolgár és hivatalnokréteg juthatott hozzá. Az előkelőségek a levegőtlen, zajos és túlszűfolt Teréz körüti helyiségbe a lábukat sem tették be, Faludi Sándor pedig őket igyekezett kiszolgálni. S hogy mindezt a legmagasabb színvonalon tegye, művészeti vezetőnek Molnár Ferencet és Heltai Jenőt szerződtette. A zenei vezetést a huszonhét éves Szirmai Albertre bízta, aki Koessler János tanítványa volt a Zeneakadémián, majd rövid ideig a Népszínház–Vígopera korrepitoraként működött. Szirmai lírai és groteszk dalai már a Bonbonnière első műsoraiban feltűnést keltettek. Amit Molnár–Heltai–Szirmai nyújtott, az csak valamivel volt kevesebb annál, amit a közönség Nagy Endre kabaréjában láthatott. A Bonbonnière-ben prózában és dalban arról beszéltek és énekeltek, ami a kisembereket foglalkoztatta. [...]» Bános, *i.m.*, 662.

Azóta elmúlt húsz esztendő és Wertheimer Elemér, az Andrássy úti Színház igazgatója arra gondolt, hogy reprizműsört ad és koszorúba fűzi azokat a gyöngyszemeket, amelyeket a húsz esztendő szerte hullatott. A nagy tanácskozás között Barabás Lorándnak, a színház dramaturgjának eszébe jutott, hogy színre kellene hozni a *Jus primae noctis* is, és ezért felkereste Heltai Jenőt, hogy elkérje a darabot.

Heltai megvakarta a feje búbját:

– Nagy baj van barátom – mondotta –, mert igaz, hogy a darab ment vagy néhány hónapig, de nem maradt utána szövegekönyv.

– Talán mégis valahogy? – esdekelt a dramaturg. – Majd megpróbáljuk – mondotta Heltai és emlékezetből egy óra alatt lediktálta a darabot.

Most már megvolt a darab, de nem volt meg a muzsika. Egy éjszaka összeült hát a két szerző, Heltai és Szirmai Albert, és megkomponálták a muzsikát, még pedig olyan formán, hogy amikor Heltainak eszébe jutott egy vers, a versről Szirmainak eszébe jutott a zene, viszont, amikor Szirmai eldúdolt egy dalt, Heltai utánamondta a szöveget.

Így azután egy óra, meg egy éjszaka munkája után újból elkészült az *Enyém az első csók*, amelynek főszerepét, azt a szerepet, amelyet annak idején a feledhetetlen emlékű Nyárai Antal¹⁸ alakított, most Rátkai Márton¹⁹ játssza.²⁰

Taps, siker, népszerűség. A következő híradás szintén a húsz évvel ezelőtti előadás fogadtatásának felelevenítésével kezdődik. Azonban több részletet tudhatunk meg a szereplőgárdáról, sőt dicséri a színházi vállalkozás vezetőit:

Kitűnő ötlet volt olyan műsört állítani össze szezonzáró műsorul, amelynek minden száma megedződött már egyszer sikerben, tapsban, népszerűségben. Kitűnő ötlet volt újra színpadra hozni Heltai Jenő é Szirmai Albert kedves ötletű, vidám operettjét, amelynek *Enyém az első csók* a sokatmondó címe, és amely három pompás szereppel ad alkalmat három kitűnő színésznek arra, hogy egy háromnegyed órán át mulattassa a publikumot: énekkel, tánccal és vidám játékkal. Ezt a három szerepet: Rátkai Márton (a várúr), Tóth Böske²¹ (a várasszony) és Biller Irén²² (az első csókot váró menyasszony) játssza. Mind a három alakítás elsőrangú: mulatságos, szellemes, finomabb és elméssőbb stílusú operettjátás. Az Andrássy úti Színház ezzel a műsorral kacagó esteket ígér a publikumnak és valóban: van is min nevetni. [...] Faragó Ödön²³ mint rendező és mint színész elsőrangú; Wertheimer Elemér és Barabás Loránd igazgatók pedig, mint jóízű képviselői is: a kabarének diszkrét, decens és mégis mulatságos hangot biztosítanak.²⁴

A közerkölcsiség védelméről

Scitovszky Béla m. kir. belügyminiszter a közerkölcsiség védelmében körrendeletet adott ki, melynek már a legelső paragrafusában kiköti a színi vagy egyéb előadásokkal kapcsolatos teendőket. Az erkölcs és az ízlés védelme a rendőrhatalóság feladata:

¹⁸ A cikkben Nyáray., Nyárai Antal (1868–1920). Lásd Nyárai Antal. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon III.* kötet. Szerk. Schöpflin Aladár. Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete 1930, 382–283.

¹⁹ Rátkai Márton (1881–1951) Pályáról bővebben lásd Rátkai Márton. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon., i.m.,* 641–642.; Móricz Zsigmond (1929): Rátkai Márton. In: *Nyugat.* XXII. évf. 1. sz.; Molnár Gál Péter (2006): Rátkai Márton. In: *Mozgó Világ.* XXXII. évf. 9. sz. 121–125.

²⁰ Hogyan jutott el..., *i.m.,* 11.

²¹ Tóth Böske (1896–1979) Szerepeiről, életútjáról bővebben lásd Tóth Böske. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon., i.m.,* 807.

²² Biller Irén (1897–1989); Pályájáról bővebben: Biller Irén. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon., i.m.,* 95.

²³ Faragó Ödön (1876–1958) színész, rendező, színházigazgató. Faragó Ödön. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon., i.m.,* 201.

²⁴ Bemutatóelőadás..., *i.m.,* 9.

E káros folyamat²⁵ erkölcsromboló hatásának megakadályozása és a magyar társadalom erkölcsi színvonalának megvédése érdekében – az eddigi rendelkezések kiegészítéséül – a következőket rendelem:

1.§. A rendőrhatalóságok kötelesek mindennemű nyilvános színi vagy egyéb előadást, mutatványt és mulatságot erkölcsrendészeti szempontból az eddiginél fokozottabb mértékben ellenőrizni. Az 1881: XXI. törvénycikk 7. §-ának d) pontjában²⁶, valamint a 90.089/1919. B. M. (Magy. Rend. Tára 1919. évf. 1092. o.)²⁷, a 64.573/1901. B. M. (Magy. Rend. Tára. 1901. évf. 489. o.)²⁸ és a 229.230/1925. B. M. rendeletben (Magy. Rend. Tára 1925. évf. 267. o.)²⁹ és egyéb jogszabályokban biztosított törvényes intézkedésekkel kötelesek továbbá megakadályozni azt, hogy akár a tárgyánál fogva, akár a szereplők magatartása miatt nyilvánvalóan a jó erkölcsökbe ütközik, nemkülönben azt is, hogy a jóízlésbe ütköző táncokat, avagy egyéb táncokat a közerkölcsiséget vagy a jóízlést sértő módon nyilvánosan táncoljanak.

Az engedélyes vállalatok, továbbá az egyes mulatságok rendezői kötelesek módot nyújtani arra, hogy az illetékes elsőfokú rendőrhatalóság kiküldöttjei az előadások stb. ellenőrzését minden akadály nélkül gyakorolhassák. A belügyminiszter mint legfőbb erkölcsvédelmi hatóság, ezt az ellenőrzést az elsőfokú rendőrhatalóság helyett kiküldöttjei útján bármikor közvetlenül is gyakorolhatja.³⁰

[...] A 3. §. 1. pontjában felsorolt cselekmények akkor is megállapítják a kihágás tényálladékát, ha azokat nem intézik is kifejezetten más személyhez, vagy nem követik el sértő szándékkal. E kihágások miatt az eljárás a közigazgatási hatóságnak, mint rendőri büntető bíróságnak, a m. kir. állami rendőrség működése területén a m. kir. államrendőrségnek a hatáskörébe tartozik.³¹

²⁵ „A közerkölcsiség védelme, vagyis annak biztosítása, hogy a társadalmi élet külső megnyilvánulásaiban az egyesek magatartása mindenkor megfeleljen a jó erkölcs és a jó ízlés követelményeinek, a hatóságoknak, kiváltképpen pedig a rendőrhatalóságoknak és közbiztonsági szerveknek egyik legfontosabb feladata. E feladat keretében is kiemelkedik jelentősége miatt a fogékonyabb természetű ifjúság lelki és erkölcsi épségének megóvása az erkölcsi szempontból káros külső behatásoktól, mert ez a feladat már egyszersmind fokozott mérvben nemzetvédelmi hivatás is. Sajnálattal kell megállapítanom, hogy az utolsó évtized zivatarai, és főként a külföldről beszüremkedő káros befolyások közerkölcsiségüket is megtámadták és annak színvonalát lesüllyesztették, a hatóságok pedig – részben a fennálló rendelkezések hiányossága miatt is – e veszéllyel szemben – kevés kivételtől eltekintve – kellő eréllyel nem védekeznek.” A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 151.000. számú..., *i.m.*, 185.

²⁶ A hivatkozott rész: „7. §. Különösen feladati közé tartozik a fővárosi rendőrségnek [...] d) rendelkezőleg intézkedni a közerkölcsiség és szemérem érdekeinek megóvása iránt [...]” 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről – I. fejezet – A fővárosi rendőrség hatásköréről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88100021.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D31>

²⁷ A hivatkozott rendelet, a belügyminiszter 1919. évi 90.089. számú rendelete, az állami rendőrség ügyintéző hatásköréről a következőt tartalmazza a közerkölcsiséggel – a színi előadásokra nézve – kapcsolatosan: „3. §. [...] A rendőrhatalóságok hatáskörébe tartozik: a) nyilvános színi előadások engedélyezése és azok felett a rendőri felügyelet gyakorlása, feltételezve a városi tanács, illetőleg az alispán hatáskörébe tartozó színháznyitási engedélytől; nyilvános hangversenyek, dal-, szavalati előadások, mutatványok, mozgófényképelőadások, táncvigadalmak, fáklyás- és egyéb ünnepi felvonulások engedélyezése; [...] b) a közerkölcs és közszemérem érdekeinek védelme [...]” A belügyminiszter 1919. évi 90.089. számú rendelete, az állami rendőrség ügyintéző hatásköréről. In: *Magyarországi Rendeletek Tára 1919.* Ötvenharmadik Folyam. Budapest: Magyar Királyi Belügyminisztérium 1919, 1093–1094.

²⁸ 1901. szeptember 1-jén lépett hatályba a m. kir. belügyminiszter 1901. évi 64.573. számú körrendelete valamennyi törvényhatósághoz, a hangversenyek, mutatványok stb. engedélyezése tárgyában. Jelen esetben a kettő paragrafus releváns: „12. §. Az engedély bármikor visszavonható, ha az előadások, mutatványok stb. a közerkölcsiségre, a közbiztonságra, közrendre és nyugalomra nézve veszélyessé válnak, ha az engedélyes vagy társulatának bármelyik tagja a fennálló rendőri szabályoknak eleget nem tett, vagy a kapott engedélytől bármilyen módon eltért, vagy végre mutatványainak leple alatt szerencsejátékot üz. 13. §. Az engedély megadása vagy visszavonása esetében a székesfővárosi rendőrfőkapitány határozata ellen a m. kir. belügyminiszterhez, a törvényhatósági joggal felruházott városok rendőrfőkapitányainak határozata ellen a városi tanácshoz, a rendezett tanácsú városok rendőrfőkapitányai és a főszolgabírák határozata ellen a vármegye alispánjához, III-ad fokban pedig a m. kir. belügyminiszterhez fellebbezésnek van helye.” A m. kir. belügyminiszter 1901. évi 64.573. számú körrendelete valamennyi törvényhatósághoz. In: *Magyarországi Rendeletek Tára 1901.* Harmencötödik Folyam. Budapest: Magyar Királyi Belügyminisztérium 1901, 493.

²⁹ A hivatkozott rendelet a m. kir. belügyminisztérium 1925. évi 229.230. számú körrendelete, a táncmesterképzés és a nyilvános táncok szabályozásáról.

³⁰ A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 151.000. számú..., *i.m.*, 185–186.

³¹ Uott., 186–187.

A körrendelet értelmében tehát a rendőrségen múltott egy-egy előadás sorsa, e közerkölcsvédelmi rendelet pedig kétségkívül szigorú, kevés „teret” ad a produkciók létrehozóinak, mely ellen többször szót emeltek a magyar színpadi szerzők és a színházi vállalkozások működtetői is.

Betiltásra virradva – 1928. május 19.

A sajtó május 19-én azonnal hírt adott a betiltásról, értetlenül álltak az eset előtt, de a tudósítók igyekeztek minél részletesebb tájékoztatást adni. E részben az *Újság* (*Tilos az Enyém az első csók előadása*³²), a *Pesti Hírlap* (*Húsz év előtt száz előadás, ma – betiltás*³³), valamint a *Pesti Napló* (*A rendőrség betiltotta az Andrássy úti Színház Heltai–Szirmai operettjét. Bezzegh-Huszágh főkapitány nyilatkozik – Tiltakoznak az írók*³⁴) cikkeiből szemezgettem.

Az *Újság*ban megjelent írás a BM rendelet abszurdítására hívja fel elsősorban a figyelmet, de levezeti az ügy egyes állomásait is: 1. május 16-án, szerdán bemutató – siker; 2. jelentés – közerkölcsiség sértése; 3. végzés – azonnali hatállyal betiltás; 4. május 18-án, pénteken már nem lehet előadni a darabot; 5. a színházi vezetés fellebbezése; 6. a színházi vezetés eközben alternatívát keres – másik előadást visz színre.

Azonnali hatállyal betiltották a Heltai–Szirmai-operettet. A húsz év előtti nagyszerű darab ma erkölcsstelen

A Belügyminisztérium erkölcsökre felügyelő osztálya ma újból tanúságát adta, hogy a jóerkölcsök ellen való vétkezést nem engedi meg. Mérheterlen szigorúsággal lecsapott, hogy megakadályozzon olyan erkölcsrontást, amely hatásaiban kiszámíthatatlan kártevéseknek lehet okozója – a Belügyminisztérium nézete szerint.

A jóerkölcsök ellen intézett merénnyel szemben a Belügyminisztérium szigora az Andrássy úti Színházat érte. Ez a színház, amely az egész évad folyamán művészi és irodalmi szempontok szerint válogatta össze műsorát és szerencsésen képviselte a magyar kabaréművészet legszebb színvonalát, most, a szezon végén elhatározta, hogy fennállása óta előadott nagyszerű darabjaiból, tréfáiból és magánszámaiból csinál reprízt. Olyan eseményeket válogatott össze, amelyek száz estéken keresztül szórakoztatták és gyönyörködtették a közönséget. Így újra műsorra tűzték Heltai Jenőnek és Szirmai Albertnek a kis operettjét, amely pontosan húsz év előtt volt a szezon legnagyobb sikere. Akkor *Jus primae noctis* volt az operett címe, most *Enyém az első csók* címre keresztelték.

A *Jus primae noctis* akkor nem volt merénnyel az erkölcsök ellen, ma előadhatatlan malacsnak bélyegzi a Belügyminisztérium műsorellenőrző osztálya, amely tudja mit tesz, mert különleges mértékkel kell mérnie a Baker-féle meztelenséget, a művészien levetkőztetett táncos görölök világában. [...]

A darab repríze szerdán folyt le igen nagy sikerrel. Senki meg nem ütközött rajta. Közben történt, hogy a Belügyminisztériumban felfedezték a jóerkölcsök iránt intézett merénnyel és megkezdték az akták gyártását. Péntek délben az akták végzés formájában megérkeztek az Andrássy úti Színház igazgatójához, Wertheimer Elemérhez. A végzésben Páll rendőrfőtanácsos közli, hogy Andréka Károly főkapitány-helyettes a Belügyminisztérium műsorellenőrző osztályának jelentése alapján az

³² Tilos az *Enyém az első csók* előadása. In: *Újság*. IV. évf. 113. sz. (1928. május 19.) 10.

³³ Húsz év előtt száz előadás, ma – betiltás. In: *Pesti Hírlap*. L. évf. 113. sz. (1928. május 19.) 15.

³⁴ A rendőrség betiltotta az Andrássy úti Színház Heltai–Szirmai operettjét. Bezzegh-Huszágh főkapitány nyilatkozik – Tiltakoznak az írók. In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 113. sz. (1928. május 19.) 11.

Enyém az első csók című operett előadását azonnali hatállyal betiltja. Egyben értesíti, hogy a betiltás ellen csak birtokon kívül fellebbezhet.

Ebből az következett, hogy péntek este már nem adhatták elő a darabot, amely húsz év előtt Nyárai Antalnak, most Rátkai Mártonnak adott nagyszerű alakításra alkalmat. Délelőtt Wertheimer Elemér igazgató megjelent a főkapitányságon és fellebbezését szóval is bejelentette. Az igazgató utalt arra, hogy a Heltai–Szirmai-darab húsz év előtt akadálytalanul színre kerülhetett, mert teljesen irodalmi és művészi értékű, s nem lehet kifogás tárgya ma sem, amikor napirenden vannak orfeumokban, varietékben, sőt színházakban is a művésziellenes mezítelenségek és az erotikus hatásokra célzó darabok.

A betiltás miatt már péntek estére összehívták a Színpadi Szerzők Egyesületét. Megállapodtak abban is, hogy a szerzők, a színházigazgatók és színészek képviselőit a közös küldöttsége keresi fel Scitovszky Béla belügyminisztert és hívja fel figyelmét e rendelkezésre.

Addig is az *Enyém az első csók* lekerül a színház műsoráról és helyette Huszár Pufi felléptével a *Szövetségesek* című egyfelvonásos kerül színre.³⁵

A *Pesti Hírlap*³⁶ azonfelül, hogy ugyanazokat a paneleket és tudnivalókat szintén megírta, Wertheimer Elemér igazgató „intézkedéseit” állította központba. Körvonalazódik ebben az írásban is, hogy a készítőikben egy pillanatig sem merült fel, hogy ilyen akadályba fog ütközni az előadás:

[...] a témát, melyet egyébként az operett minden sikamlóságtól mentesen tárgyal, a húsz év előtti felfogással szemben közérkölciségbe ütköznek ítélte a mai rendőrség, mert pénteken délben Páll rendőrtanácsos arról értesítette az Andrassy úti Színház igazgatóját, hogy Andréka főkapitány-helyettes – a Belügyminisztérium műsorellenőrző bizottságának jelentése alapján – elrendelte, hogy a darabot azonnal vegyék le a műsorról.

Wertheimer igazgató, aki nem számított arra, hogy egy olyan darab, amely húsz évvel ezelőtt száz előadást ért meg, most egyszerre „közérkölciségbe fog ütközni”, a főkapitányságra sietett, ahol előadta, hogy a betiltást a művészet és irodalom szabadságának szempontjából sérelmesnek tartja. A főkapitányságon tudomásul vették az igazgató fellebbezését, de közölték vele, hogy a darabot a fellebbezés ideje alatt sem lehet játszani, így tehát az Andrassy úti Színház pénteken már nem játszotta Heltai Jenő és Szirmai Albert operettjét, hanem az ügy elintézéséig más darabot iktatott a műsorba. [...] ³⁷

Az előző két cikktől eltérően a *Pesti Napló*³⁸ hasábjain egy rendkívül részletes tudósítást olvashatunk. Értékes forrásanyag több szempontból is: fontos részinformációkat közöl – az ismétlések kikerültek a szövegből –, Wertheimer igazgató közbenjárását hosszasan taglalta, a tárgyaláson dr. Páll rendőrtanácsos és dr. Dóra Sándor rendőrtanácsos is részt vett.

A színházi vezetésnek azonban nemcsak a betiltott operett ügyében kellett a lehető leghamarabb – számára előnyös – eredményt elérnie, hanem a minél hamarabb gondoskodnia kellett egy másik műsorszámról is.

[...] Az értesítés kézhezvétele után Wertheimer Elemér, az Andrassy úti Színház igazgatója, felsietett a főkapitányságra, ahol dr. Páll rendőrtanácsos fogadta, aki kijelentette, hogy **az operett a jóízűbe és a jó erkölcsökbe ütközik, miért is további előadásait be kellett tiltani.** Ez a tilalom Puskás rendőrfőtanácsos referátumának eredménye, s mivel a tiltó végzést Andréka főkapitány-helyettes is

³⁵ Tilos az *Enyém az első csók...*, i.m., 10.

³⁶ Húsz év előtt száz előadás..., i.m., 15.

³⁷ Uott., 15.

³⁸ A rendőrség betiltotta az Andrassy úti Színház..., i.m., 11.

aláírta már, a tilalom ellen csupán fellebbezési joga van az Andrássy úti Színháznak, az is azonban csak birtokon kívül illeti meg a színházat s így az *Enyém az első csók*nak már **a péntek esti előadását sem lehet megtartani.**

Wertheimer igazgató és dr. Páll rendőrtanácsos között megindult tárgyaláson későbbben részt vett dr. Dóra Sándor rendőrtanácsos is. Az Andrássy úti Színház igazgatója megpróbálkozott azzal, hogy meggyőzze a rendőrséget arról, hogy az *Enyém az első csók* ilyen indokolatlan és különösen ilyen hirtelen történő betiltása a színház szempontjából súlyos következményeket vonhat maga után. Az operett az új műsor gerince. Wertheimer igazgató arra kérte a rendőrséget, hogy ezt a végzést másítsa meg, vagy ha nem lehetséges, legalább halassza el a hatályát addig, amíg egy bizottság kimondja a végső szót a betiltás ügyében, vagy amíg eldől a fellebbezés sorsa. A közönség megvásárolta már jegyeit a péntek esti előadásra, nincs mód, hogy az utolsó órákban megfelelő másik darabról gondoskodhassék a színház. A felhozott kifogásokra Dóra főtanácsos kijelentette, hogy a legkisebb halasztást sem adhatja. Ugyanakkor kijelentette azt is, hogy **ő elolvasta a darab kéziratát, abban nem is talál semmi különös kivetnivalót, de a darab témája és különösen tendenciája olyan, hogy tekintettel a szigorú erkölcsvédelmi rendeletre, a közönség elé nem bocsátható.**

Wertheimer igazgató hivatkozott arra is, hogy egyes magánszínházakban külföldi íróknak sokkal súlyosabb témájú és tendenciájú darabjai kerülnek állandóan színre, anélkül, hogy a rendőrség azok előadását betiltaná. Nyomatékosan kérte tehát, hogy az egyik legkiválóbb magyar írónak, Heltai Jenőnek, irodalmi értékű munkájával szemben legalább is azt a mértéket használják, amelyet használnak a külföldi szerzők műveivel szemben. Wertheimer igazgató ismételt elutasító választ kapott, s ezzel az *Enyém az első csók*, legalább[is] egyelőre, lekerült az úti Színház műsoráról. [...]³⁹

Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete – Rendkívüli gyűlés, kérvény

Fontos megemlíteni, hogy a nemzetközileg is ismert és elismert szövegíró a magyar színpadi szerzők – írók, fordítók, zeneszerzők – érdekvédelmi szervezetében elnöki tisztséget töltött be, éppen a betiltás idején is. Első elnöksége a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületénél⁴⁰ 1917. április 18-tól 1919. március 6-ig tartott.⁴¹ Másodjára pedig 1922. március 12. és 1930. június 16. között viselte a tisztséget.⁴² Az egyesület⁴³ jogi képviselőt biztosított több esetben, valamint időnként közbenjárt a döntéshozó szerveknél vagy éppen a végrehajtó hatóságnál. Ebben az esetben sem történt másként. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete egy *rendkívüli közgyűlésen* tárgyalta a betiltást, valamint a belügyminiszter részére *kérvényt* fogalmazott meg, majd jutatott el. Számos tagja felháborodását fejezte ki az ügy kapcsán, melyről szintén a sajtócikkek tanúskodnak.

A rendkívüli közgyűlést a *Magyar Hírlap* 1928. május 19-ei cikke mutatja be részletesen.⁴⁴ Az új – amely jelző azt sejteti, hogy az egyébként a szóban forgó rendeleten túl terveztek egy újabbat – belügyminisztériumi rendelet rendkívüli tárgyalása, a betiltás ügyének központba kerülése az több szempontból is nehézséget okozott az Egyesületnek. A tagoknak ugyanis meg

³⁹ Uott., 11.

⁴⁰ Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, i.m., 477–478.

⁴¹ Uott., 478.

⁴² Uott., 478.

⁴³ Első működési szakasz: 1904–1919; Második működési szakasz: 1920–1949

⁴⁴ A Színpadi Szerzők rendkívüli közgyűlésen foglalkoztak a belügyminiszter új rendeletével és a Heltai-operett betiltásával. In: *Magyar Hírlap*. XXXVIII. évf. 113. sz. (1928. május 19.) 4.

kellett egyeznie abban, hogy miként reagálnak a betiltás, valamint az imént említett rendeletre. Az Egyesület az operett esetében egyhangúlag – az értetlenség és a számos megválaszolatlan kérdés ellenére – az elsőfokú rendőri intézkedés azonnali visszavonását sürgette.

A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének igazgatótanácsa pénteken este Heltai Jenő elnöklete alatt rendkívüli közgyűlést tartott a belügyminiszternek a szerzői jogdíjak védelméről szóló rendelete s a rendőrség váratlan határozata ügyében, amelynek értelmében Heltai Jenő *Enyém az első csók* című operettjét erkölcsvédelmi szempontból azonnali hatállyal betiltották.

A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének igazgatósága a belügyminiszter új rendeletével foglalkozott először. Megállapodtak abban, hogy megvárják a rendelet megjelenését, mielőtt bármilyen további intézkedést tennének. Ugyanis a belügyminiszteri rendelet a jogdíjak beszedéséről egyelőre nem intézkedik s a magyar színpadi szerzők természetesnek találják, hogy azt egyesületükre bízza.

Ezután az Andrássy úti Színház operettjének betiltásával foglalkoznak. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete érthetetlennek tartja a rendőrségnek ezt az intézkedését és ezért teljes bizalommal a belügyminiszterhez fordul, akitől az elsőfokú rendőri intézkedésnek legsürgősebb megváltoztatását kéri.

Az Andrássy úti Színházban ugyanis csütörtökön este Puskás rendőrtanácsos végignézte az *Enyém az első csók* című operett előadását. Pénteken a színház váratlanul végzést kapott a rendőrségtől, amelyben értesítették a színház igazgatóságát, hogy a darabot azonnali hatállyal betiltják. Ez az intézkedés annál is inkább meglephette, mert hiszen Heltai Jenőnek ezt az operettjét húsz évvel ezelőtt több százszor játszották egymásután és akkor semmi kivétnivalót nem találtak benne.

A darab meséje a régi magyar földesúri jog, az első csók joga körül szövődik. Ezt a mesét olyan kedvesen, mulatságosan és finom művészi eszközökkel dolgozta fel Heltai hangulatos kis operett-szatírává, hogy kivétnivalót bizony nem is találhattak rajta. Most mégis betiltották erkölcsvédelmi szempontból. [...] ⁴⁵

A *Pesti Naplóban*⁴⁶ közölt cikk első részét az előző alrészben olvashattuk, a következőkben a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületében érdekelt személyek kissé indulattal teli, s már-már igen nyers stílusú (sorrendben: Rákosi Jenő⁴⁷, Harsányi Zsolt⁴⁸, Lengyel Menyhért – alelnök⁴⁹, Zilahy Lajos⁵⁰), valamint a főkapitány (Bezzegh-Huszágh Miklós) nyilatkozatát látjuk. A korabeli cenzúráról általánosságban és a közhangulatról is sok mindent elárulnak e sorok:

A betiltás hírére a Színpadi Szerzők Egyesülete, amelynek Heltai Jenő az elnöke, péntek délutánra rendkívüli ülést hívott össze, amely izgalmas tárgyalás után úgy határozott, hogy **sürgős felirattal fordul a belügyminiszterhez, akit arra kér a szombati nap folyamán, hogy sürgősen és személyesen intézkedjék ebben az ominózus ügyben, amelynek megnyugtató megoldását a Színpadi Szerzők Egyesülete teljes bizalommal most már csak a belügyminisztertől várja.**

⁴⁵ Uott., 4.

⁴⁶ A rendőrség betiltotta az Andrássy úti Színház..., *i.m.*, 11.

⁴⁷ Rákosi Jenő (1842–1929) író, újságíró, színházigazgató. Rákosi Jenő. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 638.

⁴⁸ Harsányi Zsolt (1887–1943) író, újságíró, műfordító, színházigazgató. Harsányi Zsolt. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 289.

⁴⁹ Lengyel Menyhért (1880–1974) Életrajzát lásd például Lengyel Menyhért. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 456.

⁵⁰ Zilahy Lajos (1891–1974) Pályájáról bővebben lásd Zilahy Lajos. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 877.

A Színpadi Szerzők Egyesületének beadványát, amelyet Csathó Kálmán ír alá Heltai Jenő helyett, a szombati nap folyamán dr. Palágyi Menyhért⁵¹, az egyesület ügyésze nyújtja át a belügyminiszternek.

A betiltás ügyében a *Pesti Napló* munkatársa a következő nyilatkozatot kapta:

Bezzegh-Huszágh Miklós főkapitány: – Nincs tudomásom arról, hogy a darabot betiltották volna, azt sem tudom, hogy a rendőrségnek melyik intézkedő közege tiltotta be az előadást. Meg kell jelentenem, hogy a színház részéről senki sem fordult hozzám panasszal a darab betiltása miatt, holott módjában lett volna az igazgatóságnak a rendőrtisztviselő betiltása után fellebbezéssel élni és hozzám panaszával fordulni.⁵²

Rákosi Jenő: – A mi színészetünk és színházaink sorsa immár nem az Isten, hanem a rendőrség kezében van. Fájdalom, az Úristen mindenhatóságából már csak igen kevés rész marad.

Harsányi Zsolt: – Engem a Heltai-darab esete nem lepett meg különösebben. Az ember már kezdi megszokni. Egy jótékony estély előtt, ahol ingyen konferáltam, a rendőrtisztviselő azt követelte tőlem, hogy mutassam be neki előre, hogy mit fogok konferálni, mert **hátha abban, amit mondok, kommunista dolgok vannak.** A minap pedig arról kaptam hírt, hogy egy vidéki helyiségben a helyi erkölcs fórumok **nem engedték meg a Noszty fiú színrehozatalát, mert utolsó felvonásában egy családi örömelek előtt álló hölgy szerepel, következésképpen a darab szeméremértő.** Én már ott tartok, hogy kénytelen vagyok a világon való lételemet is szeméremértőnek találni, mert őszintén meg kell vallanom, hogy engem nem a gólya hozott. Sőt helyzetemet rettenetesen súlyosbítja az a visszaesés, hogy a fiamat sem a gólya hozta. Minden irodalmi alkotásnak, még a legsekélyesebbnek is, csak két fóruma van: az esztétikai fórum, a kritika és egy igazságszolgáltatási fórum, a bíróság. Egy ország irodalma fölé e kettőn kívül még egy ítélő és bíráló fórumot iktatni kultúraellenes, méltatlan és barbár dolog.

– Lássák be azok a kétségkívül jóindulatú és kitűnő urak, akiknek ebbe a kérdésbe beleszólásuk van, hogy ez az egész dolog valami hajmeresztő képtelenség. Ugyanilyen alapon rendőrtisztviselőt kellene beültetni az orvoskari egyetem szülészeti professzorának előadására is, mert hátha megereszt egy szeméremértő viccet előadása közben, vagy a Tudományos Akadémia olyan ülésére, ahol társadalomtudományi vita folyik, mert hátha egyik akadémikus kommunista húrokat kezd pengetni. Ez, ugyebár, ki van zárva. És nálam nincs kizárva! Kikérem magamnak.

Lengyel Menyhért: – Az erkölcstelenség bélyegét sütni Heltai Jenőre, aki egy élet ragyogó munkásságával emelkedett kortársai fölé, s akinek neve nemcsak itthon, hanem külföldön is igazi, nagy értéket jelent, döbbenetesen érthetetlen valami. És hogy ezt a bélyegyet egy rendőrtisztviselő égesse rá Heltai egyik kis remekére, az már túlnő mindenben. Hát ez is lehetséges? Hova vezethet ez? Erre még nem volt példa! Elképedve állunk meg azelőtt a csúfos, betiltó végzés előtt és ha marad még bennünk reménység, az csak az lehet, hogy a felső fórum, egyetlen tollvonással meg fogja semmisíteni ezt a mindent kicsúfoló rendőri intézkedést.

Zilahy Lajos: – Teljesen abszurdnak tartom ezt a betiltó végzést. Ezt az állapotot feltétlenül meg kell szüntetni. [...]⁵³

⁵¹ Ez valószínű, hogy elírás. Felváltva szerepel a Palágyi Róbert és a Palágyi Menyhért nevek. Palágyi Róbert forrásokkal alátámaszthatóan – lásd egy fentebb hivatkozást – valóban volt a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének ügyésze.

⁵² Ez a főkapitányi nyilatkozat árulkodik arról, hogy jelen betiltási ügy egy jóval magasabb szinten (fórumon) dőlt el.

⁵³ A rendőrség betiltotta az Andrássy úti Színház..., *i.m.*, 11.

Az *Est*⁵⁴ május 20-ai cikkében az egyesületi fellebbezés részleteihez újabb információk társultak, hogy Csathó Kálmán⁵⁵, Palágyi Róbert⁵⁶ és Sztranyavszky Sándor⁵⁷ személye miként kapcsolódik az ügghöz:

[...] Egyébként az Andrassy úti Színház a betiltó végzést megfellebbezte. Ezenkívül pedig a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete kérvénnyel fordult a belügyminiszterhez, és ebben a kérvényben kéri, hogy a miniszter intézkedjék a betiltó végzessel szemben. A kérvényt Csathó Kálmán a Színpadi Szerzők Egyesületének nevében írta alá és dr. Palágyi Róbert, az egyesület ügyésze adja át ma délben Sztranyavszky államtitkárnak. Remélhetőleg ennek az akciónak rövidesen meglesz az eredménye, és a Heltai–Szirmai-operettet ismét lehet majd játszani a budapesti közönség előtt.⁵⁸

„Az erkölcsvizsgálat külsőségei hihetetlenül impozánsak és megrendítően izgalmasak voltak.”⁵⁹ – Irodalmi ítélszék – Vélemények

Május 20-án már arról tudósítottak a pesti lapok, hogy remény van arra, miszerint a belügyminiszter újra engedélyezi az előadást. A „folyamat” ezen részének felfejtéséhez a *Budapesti Hírlap*⁶⁰, a *Magyar Hírlap*⁶¹, a *Magyarország*⁶², a *Magyarság*⁶³ és a *8 Órai Újság*⁶⁴ cikkeit tekintetem át, primer forrásként az első két sajtóorgánumban megjelent írásokat, valamint a *8 Órai Újság* cikkét használtam fel.

⁵⁴ A színpadi szerzők kérvénye a belügyminiszter a Heltai–Szirmai-operett betiltása miatt. In: *Az Est*. XIX. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 4.; A cikk elején újból a betiltással kapcsolatos általános értetlenség került a középpontba: „[...] Teljesen érthetetlen, hogy mi vezette ennél a lépésnél a rendőrséget, és hogy milyen szempontok alapján kellett megvédeni a jóízletét attól a Heltai Jenőtől és Szirmai Alberttől, akiknek alkotásai külföldön annyi népszerűséget és megbecsülést szereztek a magyar művészetnek. Különösen furcsa jelenség az, hogy amiért Heltai Jenő évek óta lelkes, fáradhatatlan, önzetlen munkával és eredményekkel dolgozik azért, hogy külföldön elismertesse és megszerettesse a magyar írókat – azért most hivatalos válaszképpen letiltják egy darabját a budapesti színház műsoráról. És végül még egy kérdést kell feltenni: ki az a közfunkcionárius, aki erkölcsi és esztétikai ítélőbíróként akar fellépni Heltai Jenő és Szirmai Albert húsz év óta fémjelzett alkotásával szemben és a »jóízletre« hivatkozva akar kifogást emelni előadása ellen. [...]” A színpadi szerzők kérvénye a belügyminiszter..., *i.m.*, 4.

⁵⁵ Csathó Kálmán (1881–1964) író, rendező. Csathó Kálmán. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 133–134.

⁵⁶ Palágyi Róbert ügyész: „[...] A szakirodalomban a szerzői, kiadói jog és a tisztességtelen versenyről szóló jog körébe vágó kérdésekkel foglalkozik. Ügyésze a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének, a Magyar Mozgóképüzemengedélyesek Országos Egyesületének és főtárgya a Nemzetközi Irodalmi és Művészeti Szövetség magyar csoportjának.” In: *Magyar Színművészeti Lexikon III. kötet.*, *i.m.*, 430.

⁵⁷ Sztranyavszky Sándor. In: *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Főszerk. Kenyeres Ágnes. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/15314.htm>

⁵⁸ A színpadi szerzők kérvénye..., *i.m.*, 4.

⁵⁹ Erkölcsbírák a nézőtérben. Két órán át vizsgáztatták az *Enyém az első csókot*, de nem határoztak. In: *Újság*. IV. évf. 115. sz. (1928. május 22.) 11.

⁶⁰ (Az *Enyém az első csók* betiltása). In: *Budapesti Hírlap*. XLVIII. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 18.

⁶¹ Pakots József interpellál a Heltai–Szirmai-operett betiltása ügyében. In: *Magyar Hírlap*. XXXVIII. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 4.

⁶² A belügyminiszter elrendelte az *Enyém az első csók* revízióját. In: *Magyarország*. XXXV. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 16.

⁶³ Revideálják a Heltai-operett betiltásának ügyét. In: *Magyarság*. IX. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 22.

⁶⁴ A betiltott *Enyém az első csók*. Remény van arra, hogy a belügyminiszter engedélyezni fogja a darab további előadásait. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 9.

Az ügyben dr. Tomcsányi Kálmán miniszteri tanácsos is eljár, Scitovszky belügyminiszter éppen ezért rá bízta az ügy kivizsgálását, a közbenjárását, valamint személyét a sajtó egyhangúlag pozitívan értékelte.

Heltai és Szirmai *Enyém az első csók* című operettjének betiltása ellen a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete ma orvoslásért fordult a belügyminiszterhez. Scitovszky Béla belügyminiszter Tomcsányi Kálmán dr. miniszteri tanácsos előterjesztésére azonnal elrendelte, hogy maga Tomcsányi miniszteri tanácsos nézze végig az Andrássy úti Színházban a rendőrség által inkriminált kis darab előadását, és az ő véleményétől tette függővé elhatározását. A miniszter gyors és megértő döntését úgy a Színpadi Szerzők Egyesülete, mint a szerzők, valamint az Andrássy úti Színház igazgatósága örömmel vette tudomásul, mert ismerik Tomcsányi Kálmán elfogulatlan és bölcs gondolkodását, amely kétségkívül csak kedvező lehet a darab sorsára, már eleve megnyugodott mindenki.⁶⁵

A *Magyar Hírlap*ban megjelent írás már sejteti, hogy az eset túlmutat önmagán, nemcsak irodalmi, hanem politikai körökben is foglalkoztak vele. A BM hétfőre tűzte ki az előadás vizsgálatát. Pakots József⁶⁶ író, országgyűlési képviselő tervezett interpellációjáról szintén hírt adnak:

[...] Az Andrássy úti Színház igazgatósága fellebbezéssel élt⁶⁷ a rendőrség határozata ellen és ezt a fellebbezést ma át is adták a belügyminiszternek. Scitovszky Béla belügyminiszter úgy döntött, hogy **hétfőn délután egy belügyminiszteri bizottság jelenik meg az Andrássy úti Színház nézőterén, a színészek a bizottság előtt eljátsszák a darabot** és a belügyminiszter a bizottság referátuma alapján fog dönteni.

Természetes, hogy a rendőrség betiltó határozata mindenféle nagy feltűnést keltett és nemcsak irodalmi, hanem politikai körökben is foglalkoztak a dologgal, mert hiszen Heltai Jenő és Szirmai Albert a magyar irodalomnak, a zeneszerzésnek két olyan kiváló és az egész világon elismert egyénisége, akikre kissé furcsa az erkölcsstelenség bélyegét rásütni.⁶⁸ Irodalmi körökben már tegnap tiltakoztak a rendőrség határozata ellen, ma pedig **Pakots József országgyűlési képviselő interpellációt jegyzett be az *Enyém az első csók* betiltása ügyében.** Pakots József interpellációját a képviselőház szerdai ülésén fogja elmondani, még pedig abban az esetben is, ha a belügyminiszter megváltoztatná a rendőrség végzését. Pakots József ugyanis kijelentette munkatársunknak, hogy

⁶⁵ (Az *Enyém az első csók* betiltása), *i.m.*, 18.

⁶⁶ Pakots József In: *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Főszerk. Kenyeres Ágnes.
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>

⁶⁷ A *Magyarság* május 20-i cikke az alábbi részletességgel szólt a történésről: „[...]A küldöttség, amely a Színpadi Szerzők Egyesületének, a Budapesti Színészsövetségnek és a Színigazgatók Egyesületének kiküldötteiből állott, Palágyi Róbert dr., a Szerzőegyesület ügyésze és Molnár Dezső, a Színészsövetség igazgatója vezetésével szombaton délelőtt jelent meg a belügyminiszternél. A küldöttség átnyújtotta az Andrássy úti Színház igazgatóságának fellebbezését, valamint a Szerzőegyesület memorandumát. Scitovszky belügyminiszter helyt adott a küldöttség kérésének, elrendelte a betiltás revízióját és megbízta a színházat, hogy hétfőn délután külön bizottság előtt játssza el a darabot. A bizottság vezetője Tomcsányi Kálmán miniszteri tanácsos lett. [...]” *Revideálják a Heltai-operett betiltásának ügyét.*, *i.m.*, 22.

⁶⁸ Hasonló hangvételi cikket közölt a *Magyarország* is, melyben a kérvénybenyújtásról szintén megemlékezett – innen tudjuk, hogy Wertheimer mellett Barabás is részt vett az alkalmon: „[...] A két illusztris szerző személye maga garantálja azt, hogy az *Enyém az első csók* kifogástalan irodalmi munka, amely csak egy cenzúrát ismerhet el: a közönség bírálatát. A sérelmes végzés ellen a Színpadi Szerzők Egyesülete és az Andrássy úti Színház igazgatósága fellebbezést jelentett be a belügyminiszterhez. A kérvényt az Andrássy úti Színház két igazgatója, Wertheimer Elemér és Barabás Loránd nyújtotta be. Scitovszky belügyminiszter elrendelte a betiltás revízióját, és megbízta a színházat, hogy hétfőn délután egy bizottság előtt játssza el a darabot. A bizottság vezetője Tomcsányi Kálmán lesz. A színház igazgatósága természetesen megtartja ezt a hétfői »vizsgaelőadást« annyiival is inkább, mert a miniszter részéről a legnagyobb jóindulat mutatkozik. Remélik, hogy hétfőn este újra másorra tűzhetik a darabot.” A belügyminiszter elrendelte..., *i.m.*, 16.

miután itt már valóságos rendszerről van szó, óvást kell emelni az ellen, hogy a rendőrség mint legfelsőbb irodalmi fórum jelentkezzék és egyetlen tollvonással erkölcsstelennek bélyegezzék meg írókat és munkájukat. Különösen bántó az eset akkor, ha olyan kiváló férfiakkal történik meg az ilyesmi, mint a mostani esetben. [...] ⁶⁹

A 8 Órai Újságnak pedig a másik igazgató, Barabás Lorándot ⁷⁰ sikerült nyilatkozatra bírnia, aki a következőket mondta:

[...] Kérdést intéztünk ezügyben Barabás Lorándhoz, az Andrássy úti Színház dramaturg-igazgatójához, aki a következőket mondotta munkatársunknak: – A déli órákig még nem történt ugyan döntés a betiltás visszavonása dolgában, remény van azonban arra, hogy a Belügyminisztérium meg fogja változtatni álláspontját és újból engedélyezi *Az enyém az első csók* előadását. Hogy mikor tűzhetjük újból műsorra a darabot, az természetesen attól függ, hogy mikor kapunk értesítést a döntésről. Lehet, hogy már ma újból játszhatjuk a darabot, de lehet, hogy csak egy-két nap múlva adhatjuk azt újból elő. [...] ⁷¹

Mondhatjuk, hogy legrészletesebben a sajtó a belügyminiszteri bizottság előtt lezajlott előadásról írt, hiszen – ha a nézőtérről nem is – a színház környékéről a tudósítók követni tudták a hétfő délutáni eseményeket, sőt egy-egy érintettet még meg is tudtak szólaltatni az ügyben. Jelen esetben a *Magyar Hírlap* ⁷², a *Pesti Napló* ⁷³ és az *Újság* ⁷⁴ leírásaiból szemezgettem.

A társaság először az Andrássy úti Színház igazgatói irodájában gyűlt össze, a szerzők közül csak a komponista, Szirmai Albert jelent meg személyesen, Heltai Jenőt Lengyel Menyhért képviselte. A bizottság tagjai pedig Andréka Károly főkapitány-helyettes, Mariay Ödön kultuszminiszteri osztálytanácsos, Farkas Zoltán, Tomcsányi Kálmán és Puskás György rendőrfőtanácsos – aki feljelentette a darabot – voltak, akik az első sorban foglaltak helyett. Csak nagyon kevesen jutottak be a nézőtérre vagy a függöny mögé, mert a cenzúra-előadás egyrészt zártkörű, másrészt a színházba kivezényelt detektívek gondosan ügyeltek arra, hogy a sajtó képviselőit és egyéb, nem meghívott érdeklődőket távol tartsanak.

Elsőként nézzünk bele a *Magyar Hírlap* tudósításába, a lapnak Pakots Józsefet sikerült nyilatkozatra bírni, aki csak ismételni tudta az indulattal teli szavait:

Hétfőn délután négy órakor nagy társaság gyűlt egybe az Andrássy úti Színház igazgatói irodájában. Izgatott színészek, izgatott direkción; most fog vizsgálni egy vegyes bizottság előtt az *Enyém az első csók*. A betiltó főkapitányi végzést a Belügyminisztérium revideálja, ezért díszletezték be a színpadot délután négy órakor, és ezért öltött középkori kosztümöt e szokatlan időben Biller Irén és

⁶⁹ Pakots József interpellál a Heltai–Szirmai-operett..., *i.m.*, 4.

⁷⁰ A jelen tanulmányban felhasznált több sajtóforrásban javításra kerültek a „Lóránd” és „Lóránt” nevek, mert több lexikonban a „Loránd” alakot használta, így azokat vettem alapul.; Barabás Loránd (1884–1941) író, dramaturg, színházigazgató. In: *Magyar Színházművészeti Lexikon.*, *i.m.*, 59.

⁷¹ A betiltott *Enyém az első csók*..., *i.m.*, 9.

⁷² Lejátszották belügyminisztériumi bizottság előtt a betiltott Heltai-operettet. A bizottság döntését kedden hirdetik ki. In: *Magyar Hírlap*. XXXVIII. évf. 115. sz. (1928. május 22.) 8.

⁷³ Irodalmi törvényszék az Andrássy úti Színházban. Döntés: kedden délelőtt. [–zekas] In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 115. sz. (1928. május 22.) 12–13.

⁷⁴ Erkölcsbírák a nézőtéren. Két órán át vizsgáztatták az *Enyém az első csókot*, de nem határoztak. In: *Újság*. IV. évf. 115. sz. (1928. május 22.) 11.

Rátkai Márton. Eljött Szirmai Albert, a betiltott daljáték komponistája; a szöveggönyv szerzőjét, Heltai Jenőt – akinek sürgősen Bécsbe kellett utaznia⁷⁵ – Lengyel Menyhért helyettesíti, úgy is, mint a Színpadi Szerzők Egyesületének alelnöke, s úgy is, mint Heltai Jenő benső barátja. Itt van Pakots József, aki a betiltó végzéssel kapcsolatban interpellálni akar szerdán a parlamentben, és detektívek is vannak itt, minden ajtó elé jut egy-egy. Arra vigyáznak, nehogy valaki bejusson a nézőtérre, amikor a egyes bizottság a darabot megnézi.

Négy óra után néhány perccel megérkeznek a bizottság tagjai: Andréka Károly főkapitány-helyettes, Tomcsányi Kálmán belügyminisztériumi tanácsos, Puskás György rendőrfőtanácsos, Mariay Ödön kultuszminisztériumi osztálytanácsos, a *Budapesti Hírlap* színikritikusa, Farkas Zoltán, a megszűnt *Szózat* felelős szerkesztője, jelenleg az *Új Nemzedék* színházi kritikusa.

Mindjárt kezdődik az *Enyém az első csók* cenzúra-előadása. Pakots József a színpadon, egyik kulissza mögött helyezkedik el. A bizottság tagjai viszont a nézőtér első soraiban ülnek le.

Egy gongütés, felszalad a függöny; a színen Rátkai, egy középkori várúr díszes kosztümjében, trónszéken ül, mellette Tóth Böske, jobbra pedig a kis operett vidám kórusa énekel: *Ma másnap van / Ma másnap van, / Mint egyébkor, / Ma véget ér, / Ma véget ér, / A középkor.*

Majd peregni kezd a kis darab cselekménye. Rátkai észrevehető indiszpozícióval játszik. Nem csoda: olyan nézőtérnek, amely nem reagál a tréfáira...⁷⁶

Háromnegyed öt óraker fejeződik be az előadás, a bizottság tagjai bevonulnak Barabás Loránd művészeti igazgató szobájába, ott tanácskoznak afölött, engedélyezzék-e a darab előadásait vagy sem.

Ezalatt az előcsarnokban izgatott találgatás folyik arról, hogyan dönt a bizottság. Érdekes, hogy Andréka főkapitány-helyettes a tanácskozás elején nem vett részt, mivel ő írta alá a rendőrség tiltó végzését. Andréka Pakots Józseffel beszélget a kapu előtt. Nem sokkal később a bizottság egyik tagja kijött Andrékához és behívta. Pakots azután az előcsarnokban egybegyűlteknél elmondotta, hogy jegyzeteket csinált az előadás alatt.

– Legőszintébb impresszióm van – mondotta Pakots József –, hogy Heltai Jenő darabja végtelenül bájos és finom. A kis operett hangja, szatírája, humora nem bántó vagy frivol, sőt igazán üdítő. Ez az előadás csak igazolja a húsz esztendő előtti nagy sikert.

Majd arról kerül szó, hogy miért nem elfogulatlan művészi bizottság bírálja meg, hogy előadható-e újból a húsz év előtt nagy sikerrel előadott darab.

Wertheimer Elemér, a kis színház igazgatója azt mondja, hogy be kell zárnia a színházat, ha az *Enyém az első csók* előadását nem engedélyezik, mert a mostani műsor erre az operettre van felépítve.

Háromnegyed órai tanácskozás után a bizottság tagjai távoztak a színházból, Wertheimer igazgató megkérdezte Tomcsányi miniszter tanácsost, mi a bizottság döntése. Tomcsányi azonban csak annyit közölt, hogy kedden délelőtt referál Scitovszky belügyminiszternek, aki majd dönteni fog az ügyben.

Pakots József egyébként függetlenül a bizottság döntésétől, interpellálni fog szerdán a képviselőházban a betiltás ügyében, nehogy megismétlődjék az az eset, hogy egy rendőrtiszti jelentés után betiltsanak egy színházi előadást, s ezzel a ténnyel emberek százait megfosszanak a kenyerüktől.

– Ez az eset azért flagrális – mondotta Pakots –, mert a betiltott darab szerzője Heltai Jenő. Kérni fogom, hogy a párizsi magyar követség útján informálódjon a belügyminiszter arról, ki Heltai Jenő. A francia Külügyminisztériumban tudják. Itthon, úgy látszik, nem...⁷⁷

A *Pesti Napló* tudósítása elsősorban Pakots József és Lengyel Menyhért nyilatkozatának atmoszféráját vetítette rá az egész szövegre. Továbbá, Wertheimer igazgató és Tomcsányi között elhangzott dialógust is közölt. Középkori eljárásként hivatkoztak az esetre, természetesen kihasználva a középkori történet adta retorikai lehetőségeket (például: „Heltai

⁷⁵ Az *Esti Kurir* 1928. május 23-án megjelent cikkében azt olvashatjuk, hogy Heltai Berlinben tartózkodott. Lásd Módosításokkal engedélyezték a betiltott Heltai-operett előadását, de a belügyminiszter továbbra is helyesli a rendőrség eljárását. In: *Esti Kurir*. VI. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 7.

⁷⁶ Egy másik – későbbi cikkben – viszont azt olvashatjuk, hogy a nézők – különösen Tomcsányi – mosolygott, többször nevetett.

⁷⁷ Lejátszották belügyminisztériumi bizottság..., *i.m.*, 8.

Jenő igenis hibát követett el, amikor azt írta, hogy »*Véget ért a középkor.*«⁷⁸). A végleges betiltás esetén pedig Heltai kilátásba helyezte, hogy lemond a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületénél betöltött elnöki posztjáról.

[...] A bizottságnak, amelyben részt vesz Andréka főkapitány-helyettes is, kilenc tagja van, közöttük három jobboldali kritikus. [...]

Amikor megkezdődött a bizottság tanácskozása, a nézőtérén megjelent Pakots József országgyűlési képviselő, aki az előadást a kulisszák mögül hallgatta végig. Pakots József a következőket mondotta:

– Finom, hangulatos, nívós kis operett ez az *Enyém az első csók*. Nevetséges még csak gondolni is arra, hogy ezt az operettet betilthassák. Heltai nemesen csengő neve, ez az irodalmilag is elsőrangú librettó és Szirmai az ez a pompás muzsikája: csak arra adhatna alkalmat, hogy ünnepeljük Heltait és Szirmai. Betiltani őket! Az erkölcselenség vádjával bántani meg őket? Ez már valóban bűn. A kis operett egy dallal kezdődik, amelynek utolsó sora az, hogy megszűnt a középkor. Ha megfigyelem azt, hogy mi történik körül az operett körül, ha látom ezt a vérfagyasztóan komor irodalmi vészbírótságot, amelynek hivatalos tagjai eddig legalább semmi közösséget nem tartottak az irodalommal, és ha arra gondolok, hogy a rendőrségnek indokolatlan ítéletét ez a bíróság esetleg ég szankcionálhatja is, azt kell mondanom, hogy Heltai Jenő igenis hibát követett el, amikor azt írta, hogy „*Véget ért a középkor*”.

– Ebben az egész ügyben egyébként kedden interpellálni is fogok a Házban. Lehetetlen, elképesztő állapot az, ami itt van. Egy rendőrtisztviselő mond bírálatot egy Heltai-darab fölött. Egy rendőrtisztviselő egyetlen szava elégséges ahhoz, hogy Heltai kis remekét illem- és erkölcsellenesnek mondják ki, és azt egyszer és mindenkorra be is tilthassa. De éppen ilyen képtelenség az is, hogy még csak nem is a Kultuszminisztérium egyik exponense, hanem a Belügyminisztérium embere, aki lehet kiváló közigazgatási szakértő, de semmi esetre sem ítélőbíró egy irodalmi ügyben, mondjon másodfokon és véglegesen ítéletet afölött, hogy milyen író Heltai Jenő és méltatlan-e arra Heltai Jenőnek egyik briliáns munkája, hogy a budapesti közönség elé kerüljön.

Most **Lengyel Menyhért** vette át a szót. Indulatosan mondta:

– Magyar írók, tegyük le a tollat. Hiábavaló itt minden. Rendőrtisztviselők kényétől-kedvétől függ, hogy írhat-e Heltai Jenő, és ha már ír, amit írt, előadhatja-e egy színház? Ilyen módszerrel nemcsak a magyar írókat lehet tönkre nyomorítani, hanem huszonnégy óra alatt pusztulásba lehet dönteni egy-egy színházat. Ez most történik, amikor a magyar színház terén a legnagyobb válság dühög, és amikor egy-egy színház élete annyira a Jóisten kezében van, mint eddig talán még sohasem. Nem is tudom, hogy hamarosan mit lehetne ellene tennünk? Itt állunk tehetetlenül.

Közben az igazgatósági szobában folyik a tanácskozás. Itt kinn senki sem tudhat semmi bizonyosat. Detektív áll a tanácskozási szoba ajtajában. Háromnegyed óra hosszat tartó tanácskozás után azonban mégis kinyílik a tanácskozási szoba ajtaja, kilép egy miniszteriális tisztviselő és behívja az utcáról Andréka főkapitány-helyettes és Puskás rendőrtanácsost. Újabb tanácskozás. Végre félhatkor megjelennek az ajtóban a bizottsági tagok. Wertheimer Elemér igazgató odasiet Tomcsányi Kálmánhoz, aki a következőket mondja: – A bizottság nem hozta meg végleges határozatát, döntés csak holnap lesz.

Wertheimer igazgató: – Felmehetnek a döntésért kedden délelőtt a méltóságos úrhoz?

Tomcsányi: – Felesleges... talán inkább a rendőrséghez... különben mindegy, feljöhet hozzám is az igazgató úr.

És elszélednek a bizottsági tagok. Az utolsó detektív is elhagyja a színház épületét. Döntés tehát még nincsen. Nincsen? Nem valószínű.

Wertheimer igazgató a következőket mondja: – Egyelőre Huszár Károllyal a főszerepben a *Szövetségeseiket* játsszuk tovább Heltai és Szirmai operettje helyett. Ha a holnapi döntés szankcionálja a rendőrség határozatát, bezárom a színházat.

És Lengyel Menyhért: – Ha a Belügyminisztériumban a rendőrségi határozat értelmében döntenek, Heltai Jenő lemond a Színpadi Szerzők Egyesületének elnökségéről.

*

Csak ennyi. Nem olyan csakugyan az egész, mint egy szabályszerű középkori történet?...⁷⁹

Az *Újságból* pedig az alábbi részleteket tartottam fontosnak kiemelni, s érdemes figyelni a tudósítás szövegének rendkívül ironikus stílusára is:

⁷⁸ Irodalmi törvénytörvény..., *i.m.*, 12.

⁷⁹ Irodalmi törvénytörvény..., *i.m.*, 12–13.

Délután három órakor négy rendőrségi és minisztériumi autó állt meg az Andrassy úti Színház kapuja előtt. A járókelők egy percre megálltak. Mindjárt volt, aki felvilágosítással tudott szolgálni: – Persze, erkölcsvédelem?

A délutáni utca sétálói már ismerik ezeket a fekete autókat és ezeket a szikár urakat, akik változatos egymásutánban más és más színházba szállnak ki az erkölcs védelmére.

Az urak bevonultak a nézőtérre és szétszórta helyezkedtek el a padsorokban. Minden oldalról meg akarták nézni az erkölcstelen darabot. [...]

A bizottság elnöke Tomcsányi Kálmán miniszteri tanácsos volt, akinek a nevét különösen betiltásokkal kapcsolatban ismeri a publikum. [...]

Az erkölcsvizsgálat külsőségei hihetetlenül impozánsak és megrendítően izgalmasak voltak.

A nézőtér ajtajánál két-két detektív helyezkedett el, talpig feketében. Lélek az ajtón se be, se ki!

Az elővigyázat igen helyesnek bizonyult és célja világos volt: meg akarták védeni azt a néhány újságíró, aki a foyerben várta a döntést, attól, hogy erkölcsük elromoljanak. Az újságírók szerettek volna beülni az ingyen előadásra, amely pedig amúgy is felnőtteknek való. A detektívek megakadályozták őket ebben. Erre ők is belátták, hogy kár a kora délután már alantas élvezetekkel kezdeni és inkább a színpalak mögött helyezkednek el. Talán első hallásra hihetetlennek fogják tartani, de a darab erkölcsrontó hatását itt jóval gyengébben érezzük. Erkölcsünk majdnem olyan épen maradtak, mint félórával előbb – és a darab máris véget ért.

A színpadon találkoztunk többek között Pakots József képviselővel, aki nyilván nem akarta, hogy valaki elmondhassa róla, hogy megnézte az *Enyém az első csókot*. Fialat lányoknak és képviselőknek szégyen az ilyesmi!

Előadás utána, bizottság bevonult az igazgatói irodába. Amikor a színpadi mótely előtt lehullt a függöny, a detektívek eltávoztak. Az előcsarnokban megleptük Györki Imre képviselőt, aki valószínűleg szeretett volna kulcslyukon át leselkedni, de bizonyára félt a detektívektől.

A bizottság bezárkózott az irodába. Egy fiatalember többször kinézett az ajtón, és kiegészítette a bizottságot. Beinvitált egynéhány rendőrségi urat, akik csak mint magánemberek voltak jelen. A kiegészítő bizottság ismét bezárkózott, tovább tanácskozott.

A folyosókon izgatott hangulatban járkáltak a színészek, a színház más alkalmazottai, akiket egzisztenciájukban érint az esetleges betiltás. Újságírók és más kíváncsiak, mint például Lengyel Menyhért.⁸⁰

Végre kinyílt az ajtó. Kabátban, kalapban megjelent Tomcsányi miniszteri tanácsos. Wertheimer Elemérnek, a színház igazgatójának [a] következőket mondta: – **Nem határoztunk az ügyben. Majd referálunk a belügyminiszter úr őexcellenciájának, szíveskedjék majd nálam jelentkezni.** Ezzel távoztak. [...] ⁸¹

Május 23-án látott napvilágot az *Esti Kurir*⁸² beszámolója, melyben óra és perc pontosságra ismerkedhetett meg a korabeli olvasó a történetekkel, mely során még a bíráló közönség reakciójára is fény derült:

[...] 4 óra 15 [perc]: Kitáruznak a színház nézőterének bejárói. A detektívek mindenkit szemügyre vesznek. Valósággal hangtalanul igazoltatnak. A bizottság tagjait beengedik, idegent senkit, **Szirmai Albert, az operett zeneszerzője be akar menni. Nem engedik,** végre a sötétség leple alatt mégis sikerül besomfordálnia a sötét nézőtérre. Lengyel Menyhért is bemegy, mint a Berlinben tartózkodó Heltai Jenő képviselője.

Az erkölcsvédelmi bizottság elhelyezkedik az első két sorban. [...]

– Helyesen énekeltetek – mondja a szöveg szerint Rátkai, ma véget ér a középkor.

Mindenki Tomcsányit nézi. Tomcsányi nevet, Andréka nevet, a két irodalmi fórum mosolyog.

4 óra 12 perc: A középkor megszüntetéséről szóló okiratot átadják Rátkai Mártonnak, aki, mint írástudatlan lovag, fordítva veszi kezébe a fóliánst.

– **Fordítva van – figyelmezteti őt az egyik futár.**

– **Nem baj – mondja Rátkai –, egy lovag fordítva is tud olvasni.**

Tomcsányi bólogat és nevet.

⁸⁰ Lengyel Menyhért Heltait képviselte, nem csupán egy „kíváncsi” egyén az eseményen.

⁸¹ Erkölcsbírák a nézőtérén..., *i.m.*, 11.

⁸² Módosításokkal engedélyezték a betiltott Heltai-operett előadását, de a belügyminiszter továbbra is helyesli a rendőrség eljárását. In: *Esti Kurir*. VI. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 7.

Tomcsányi nevet, Rátkai aggódik, mert véget ér a középkor.

4 óra 22 perc: Szóval 12 órakor megszűnik a középkor. Rátkai Márton persze kíváncsi, most hány óra. Mellénye zsebéből előhúzza a homokórát, megnézi és azt mondja:

– Még csak tíz óra.

Tomcsányi nevet.

4 óra 40 perc: Megérkeznek a falusi leányok, hogy házasságuk előtt első csókjukat ősi szokás szerint odaadják a várúrnak. Ének: *Áldás, béke, / Áldás, béke, / Mi vagyunk a falubeli / Menyasszonyok küldöttsége.*

Tomcsányi nevet.

4 óra 42 perc: Meg van ám ijedve az öreg várúr, mert hiszen két óra múlva véget ér a középkor, és neki még háromszáz leány ajkát kell végigcsókolnia.

– Háromszázzal vagyok hátralékban – mondja Rátkai és arca rémültségre változik.

Tomcsányi nevet.

4 óra 45 perc: Jönnek a vőlegények. Ének: *Áldás, béke, / Áldás, béke, / Mi vagyunk a falubeli / Vőlegények bánatteli / Küldöttsége.*

Tomcsányi nevet.

A várúr kedvet kap, de az előadást befejezik.

4 óra 46 perc: Biller Irén betáncol a színpadra. Most jön a duett Rátkaival. [...]

Tomcsányi nevet. Andréka nevet és az irodalmi fórumok is nevetnek.

4 óra 48 perc: Már-már kedvet kap az öreg várúr az első csókhöz. Igen ám, de az óra tizenkettőt üt, ami azt jelenti, hogy vége a középkornak, vége a középkori szokásoknak.

– Elmúlt a középkor – mondja. – Most már nincs jogom semmire.

4 óra 50 perc: A darab véget ér. Tomcsányi Kálmán belügyminiszteri tanácsos harmincöt perc alatt nyolcszor nevetett Heltai Jenő erkölcstelen operettjén. A többi már ismeretes: a rendőrtisztek megálltak a kapu előtt **Tomcsányi irodalmi tanácsadóival együtt bevonult az igazgatói irodába, ahol hosszasan tanácskozott**, mitévők legyenek a szörnyű darabbal. [...] ⁸³

Kitekintés: Erkölcsvédelem végkimerülésig – 1928. május 20.

Az eset egyik hozadéka egyrészt az lehetett volna, hogy a Belügyminisztérium újragondolja az erkölcsvédelmi törvény alkalmazását színházi (művészeti) produkciók esetében, másrészt, hogy teljes mértékben egy másik rendszert alkalmazzon – amennyiben ezt szükségesnek tartja – a darabfelügyeletre. A színpadi szerzők is ebben bíztak, azonban a *Yes* című operett kapcsán is aktivizálta magát a rendőrkapitányság. A két eset annyiban összefügg egymással, hogy a *Yes* darab sorsának alakulását bemutató cikkek. Feltételezhetjük, hogy ebben az esetben a Heltai–Szirmai-operett betiltását övező általános felháborodás némileg megfontolásra intette azért mégiscsak ebben az ügyben. Május 20-án a *Pesti Napló* *A Yes szövegkönyvét vasárnap délelőtt felülvizsgálja a rendőrség. Erkölcsvédelem a végkimerülésig*⁸⁴ című cikkében következőképpen szólt az *Enyém az első csók* ügyének jelentőségéről a *Yes* kapcsán, valamint általánosságban a színpadi szerzőkre nézve:

Egy nappal ezelőtt tiltotta be a rendőrség Heltai Jenő és Szirmai Albert operettjének előadását az Andrássy úti Színházban. Ezt az indokolatlan betiltást az egész írói és színészi társadalom hangos tiltakozása követte. A *Pesti Napló* hasábjain a legkiválóbb magyar írok nyilatkoztak ebben az ügyben, s külön is hangsúlyozták, hogy ez a rendőrségi cenzúra, ha idejekorán meg nem szüntetik, a legsúlyosabb

⁸³ Uott., 7.

⁸⁴ A *Yes* szövegkönyvét vasárnap délelőtt felülvizsgálja a rendőrség. Erkölcsvédelem a végkimerülésig. In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 114. sz. (1928. május 20.) 19.

következményekkel járhat és semmi másra nem alkalmas, csak arra, hogy súlyos, gyakran jóvátehetetlen károkat okozzon az amúgy is legnagyobb gondokkal küzdő színházainknak és hogy teljes mértékben elkedvetlenítse a magyar írókat. Ennek az egyhangú felzúdulásnak, amely az egész sajtóban erős visszhangra talált, meg is volt az eredménye, hogy a belügyminiszter az Andrássy úti Színház és a Színpadi Szerzők Egyesületének beadványa nyomán soron kívül úgy döntött, hogy egy miniszteriális bizottság hétfőn délután megjelenik az Andrássy úti Színházban, ahol végignézi a betiltott operettet és az ott tapasztaltak alapján teszi meg javaslatát majd a belügyminiszternek.

Úgy látszott, hogy ezután a belügyminiszteri intézkedés után, ha rövid időre is, egy kissé mégis csak lecsillapodtak a túlbuzgó kedélyek, s a rendőrségen legalább egyelőre, megszüntetik a pesti színházak vezgatóját. Nem így történt. A Magyar Színházban pénteken este mutatták be nagy sikerrel Yvain új operettjét, a *Yest*. A sajtó egyhangú nagy dicsérettel emlékezett meg erről a bemutatóról és még a legszigorúbb kritikus sem talált kivetnivalót s vidám, sikeres operett szövegében. A rendőrség, úgy látszik, ismét más véleményen van, mint a budapesti közönség és a budapesti kritika. Emellett bizonyít az, hogy a **Magyar Színház igazgatósága szombat délután azt a felszólítást kapta a főkapitányságtól, hogy a színház igazgatója vasárnap délelőtt jelenjék meg a főkapitányság engedélyosztályán, és mutassa be a *Yes* teljes szövegekönyvét.**

Ebben a pillanatban természetesen még nem lehet tudni, hogy mi a végső célja a rendőrségnek ezzel a felszólítással, annyi azonban kétségtelen, hogy meg kell szüntetni azt a bizonytalanságot, hogy színpadi művek, melyek a világ színpadjain is elismert értékek, nyomban a bemutatóelőadás után a rendőrség »engedélyosztályán« kerüljenek megvitatás vagy felülbírálás alá.⁸⁵

„Tehát két mellékmondat miatt történt minden.”⁸⁶ – 1928. május 22.

Az engedélyt, miszerint a teátrum újra műsorra tűzheti az operettet, május 22-én kapta meg a vezetőség. Erről természetesen szintén részletesen beszámolt a sajtó, de pár napra rá egyfajta „sablon szöveg”, hirdetésszöveg⁸⁷ jelent meg valamennyi sajtótermék oldalán:

Az újra engedélyezett *Enyém az első csók*

Biller Irén – Rátkaival az Andrássy úti Színházban – A legdrágább jegy 6 pengő

Amióta a rendőrség által betiltott, majd újra engedélyezett Heltai–Szirmai *Enyém az első csók* című operettje a szenzációs *Kacagó Esték* keretében újra színre kerül, a közönség minden este tüntető ovációt rendez a darab mellett. Ez a tökéletes remekmű ragyogó szellemességével, gyönyörű zenéjével, Biller Irén, Rátkai Márton, Tóth Böske és Fekete Pál játékaival tomboló sikert arat. De óriási sikere van az egész műsornak! A legdrágább jegy 6 pengő.⁸⁸

Az eset már csak azért is abszurdnak mondható, mert az „erkölcsbírák”, a belügyminisztériumi küldöttség – némileg engedve a nyomásnak – visszavonta a betiltást. Ugyanakkor a „meghátrálás” módja már-már komikus fordulat, hiszen a BM összesen két mellékmondatot húzatott ki a szövegekönyvből. Nem volt cenzúra – bizonygatta a

⁸⁵ A *Yes* szövegekönyvét vasárnap..., *i.m.*, 19.

⁸⁶ Két mellékmondatot kellett kihúzni Heltai Jenő librettójából. Engedélyezték a további előadásokat. In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 11.

⁸⁷ Lásd a *8 Órai Újság*ban is közölt szöveget, egy-két módosítással csupán, többek között: Heltai–Szirmai Enyém az első csók operettének tüntető sikere az Andrássy úti Színházban. In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 119. sz. (1928. május 26.) 13.; Heltai–Szirmai Enyém az első csók operettének tüntető sikere az Andrássy úti Színházban. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 120. (1928. május 27.) 10.; Az újra engedélyezett Enyém az első csók. In: *Esti Kurir*. VI. évf. 125. sz. (1928. június 3.) 10.; Az újra engedélyezett Enyém az első csók... In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 124. sz. (1928. június 2.) 15.; További cikk, mely rövidebben, de hír ad az újra engedélyezett előadásról, pl.: Az újra engedélyezett Enyém az első csók... In: *Magyarország*. XXXV. évf. 120. sz. (1928. május 27.) 12.

⁸⁸ Az újra engedélyezett *Enyém az első csók*. Biller Irén – Rátkaival az Andrássy úti Színházban – A legdrágább jegy 6 pengő. In: *8 Órai Újság*, XIV. évf. 121. sz. (1928. május 30.) 11.

belügyminiszter, akit a *8 Órai Újság*⁸⁹ kérdezett a történetéről. Scitovszky kitért a darabok ellenőrzésére általánosságban, s hogy szerinte elkerülhetők az ilyen „kellemetlenségek”, ha előre bemutatják a szöveggönyvet a színházi vállalkozások.

[...] – Megváltoztattam a főkapitányság végzését és **megfelelő módosításokkal engedélyeztem a darab előadását.**

A rendőrség igen helyesen járt el, amikor vétót emelt a darab előadása ellen, úgy annak szövege, mint játékmódja miatt. Mikor az ügy hozzám került, megvizsgáltam azt és különböző szempontok figyelembevételével változtattam meg a rendőrség határozatát. **Felhívtam a színház vezetését, hogy enyhítse a darabnak azokat a részleteit, amelyek a rendőrség betiltását indokolták tették.** Általában és nem vagyok a cenzúra barátja, nem is akarok élni annak gyakorlásával, mert az nehezemre esik. Magunknak az érdekelteknek kell érezniük azt, hogy meddig mehetnek el és hogy mikor kerülnek le arról a mezsgyéről, amely azután szükségessé teszi a rendőrség beavatkozását. Nemcsak az erkölcsi szempontokra vagyok tekintettel, de figyelemmel vagyok arra is, hogy a színház számára igen nagy megterhelést jelent, ha egy darabot előad, és amikor ilyen dolgokban intézkedem, figyelembe veszem azt is, hogy ne károsítsak senkit sem. De természetesen, **elsősorban jönnek az erkölcs követelmények** és az a kötelesség, amely a rendőri hatóságokra hárul akkor, amikor éppen a közerkölcs szempontjából szükséges intézkedéseket megteszi.

– Ha a kirakatokat nézem, igazán örömmel állapíthatom meg, hogy azok a kilengések, amelyek a közerkölcsiség szempontjából a múltban itt tapasztalhatók voltak, ma már teljesen megszűntek. **Ha valamely darabnál aggályok merülnek fel, tessék azokat még az előadás előtt tisztázni.**

Nem cenzúra gyakorlásáról van itt szó, hanem csak barátságos véleménynyilvánításról ilyen aggályok esetén, és akkor módosítsák azt, nehogy indokolatlan kiadásba verjék magukat, mert ez a szempont a közerkölcsiség védelmét nem érintheti. [...] ⁹⁰

A *Pesti Napló* május 23-i összegzése⁹¹ az anyagi kiesést állította a központba, mely akkoriban – hiszen magánszínházi társulásokról, vállalkozásokról beszélünk – igenis nagy problémát jelentett, veszélyeztette a színház fennmaradását.

[...] Most már elárulhatjuk, hogy szombaton, vasárnap és hétfőn este majdnem teljesen üres maradt az Andrassy úti Színház nézőtere. Nem sok jót vártak az emberek a hétfő délutáni miniszteriális bizottság döntésétől sem. Az előadást követő tanácskozás határozathozatal nélkül oszlott fel, s a keddi reggeli lapok már-már úgy kommentálták a bizottsági tárgyalást, hogy a vége csak az lehet, hogy a keddi nap folyamán be fogják tiltani az *Enyém az első csók* előadásait.

Nem így történt. Kedden délután fél kettőkor felrendelték Wertheimer Elemért, az Andrassy úti Színház igazgatóját a főkapitányságra, ahol az igazgatót Bezzegh-Huszágh Miklós főkapitány, Andréka főkapitány-helyettes és Tomcsányi Kálmán fogadta. Itt közölték az igazgatóval, hogy a Belügyminisztérium engedélyezi az operett további előadásait, de megkívánja, hogy az operett egyik-két kényesebb mondatát változtassák meg, vagy hagyják ki.

Tomcsányi Kálmán hamarosan eltávozott a főkapitányságról, és Andréka főkapitány-helyettes közölte az Andrassy úti Színház igazgatójával, hogy melyek azok a kényes részek, amelyeket a darabból ki kell hagyni. Hamarosan kiderült, hogy két mellékmondatról van szó. Ezt a két mellékmondatot azonnal ki is húzták az operett szöveggönyvéből.

Tehát két mellékmondat miatt történt minden. **Két mellékmondat miatt állt üresen négy estén keresztül az Andrassy úti Színház, két mellékmondat miatt vádolták Heltai Jenőt, ezt a ragyogó tollú, európai hírű magyar íróval azzal, hogy remekbe szabott kis művével vétett az illem és az erkölcs szabályai ellen.** Ezt a két mellékmondatot, amelyet végre is a magyar írók, a magyar közvélemény, sőt a Belügyminisztérium illetékes osztályának teljes mobilizációja után

⁸⁹ Scitovszky belügyminiszter engedélyezte a betiltott Heltai-darab előadását. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 12.

⁹⁰ Scitovszky belügyminiszter engedélyezte a betiltott Heltai-darab előadását. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 12.

⁹¹ Két mellékmondatot kellett kihúzni Heltai Jenő librettójából. Engedélyezték a további előadásokat. In: *Pesti Napló*. LXXIX. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 11.

kellett kihagyni az operett szövegeknyvből, ezt a két mellékmondatot most már csakugyan nem szabad elfelejteni. [...]”⁹²

A színházi cenzúra mint általános probléma – Fellépés a rendőrségi túlkapások ellen

Az eset és ez az eljárás mód tehát egyáltalán nem volt egyedi, bár a legnagyobb sajtóvisszhangot a Heltai–Szirmai-operett ügye kapta. 1928. május 24-én a *Pesti Hírlap* is közölte Pakots József író, országgyűlési képviselő parlamenti interpellációját, mely során újabb érvet hozott fel az erkölcsvédelmi rendelet alkalmazása ellen az irodalmi alkotások esetében:

[...] a rendőrségnek azt az eljárását tette szóvá, hogy cenzúrákat gyakorol egyes színdarabok fölött és irodalmi értékű darabokat is betilt. Az erkölcsvédelmi rendelet nem nagyon használt nekünk a külföldön. A most betiltott darab írója, Heltai Jenő a francia becsületrendelet kapta meg irodalmi működése elismeréséül. Jellemző a rendőrség cenzúrája, hogy a darabot egy-két ártatlan mellékmondat kihagyásával – a belügyminiszter rendelkezésére – újból előadhatják.⁹³

Scitovszky belügyminiszter válaszával erősítette a BM hivatalos álláspontját – ahogy ezt már több, korábbi nyilatkozatában megtette⁹⁴ –, miszerint igenis indokolt volt e darab betiltása, majd felülvizsgálata:

[...] A rendőrség a közérkölc szemponyjából bírálja felül a darabokat. Az állam érdeke megköveteli, hogy az erkölcsi felgodás züllését ne engedjék meg. A szóban forgó előadás és a darab egyes részletei túlmennek azon a határon, amelyet a józtlés és az erkölcs megenged. Erkölcsös alapon is lehet mulatni, szórakozni és dolgokat persziflálni. A jövőben, ha a színházak előre bemutatják az egyes darabok szövegeknyvét, anyagi károsodás nélkül elintéződhetik ez a kérdés, de erkölcsi szempontból való felülbírálatról azonban nem mondhat le. (A Ház a választ tudomásul vette.) [...]”⁹⁵

„El lehet árulni, hogy a dolog sokkal súlyosabb következményekkel járt volna, mint azt gondolták.”⁹⁶ – kommentálta az esetet a *Magyarország* újságírója szintén május 24-én publikált cikkében. Mint tudjuk, az Andrassy úti Színház számára hatalmas bevételi kiesést okozott a néhány napi tiltás is, a szerzők viszont újból egységes fellépést sürgettek a színházi cenzúra, a rendőrségi túlkapások ellen:

Tegnap este lényegtelen változtatásokkal ismét másorra került az Andrassy úti Színházban Heltai Jenő és Szirmai Albert betiltott operettje. Két mondat kivételével a belügyminiszter jóváhagyta az egész szöveget és valószínű az a feltevés, hogy ezt a két mondatot is csak azért húzta ki, hogy a rendőrséget ne dezavualja teljes mértékben. Most, hogy ennek a kellemetlen ügynek az aktái lezárultak és az Andrassy úti Színházban tegnap este a közönség tomboló tetszése mellett került színre a kis operett, el lehet árulni, hogy a dolog sokkal súlyosabb következményekkel járt volna, mint azt gondolták. Az Andrassy úti Színház igazgatója elhatározta, hogy amennyiben a

⁹² Két mellékmondatot kellett kihúzni..., *i.m.*, 11.

⁹³ Interpellációk. In: *Pesti Hírlap*. L. évf. 117. sz. (1928. május 24.) 8.

⁹⁴ Például a fentebb már ismertetett Scitovszky belügyminiszter engedélyezte a betiltott Heltai-darab előadását című cikket. In: *8 Órai Újság*. XIV. évf. 116. sz. (1928. május 23.) 12.

⁹⁵ Uott., 8.

⁹⁶ A rendőrség betiltó rendelkezése miatt be akarta zárni kapuit az Andrassy úti Színház. Együttműködés készül az illetéktelen cenzúra ellen. In: *Magyarország*. XXXV. évf. 117. sz. (1928. május 24.) 9.

belügyminiszter nem változtatja meg a rendőrség határozatát feltétlen, már most bezárja a színház kapuit, egy hónappal a rendes nyári szünet előtt.

Egy másik színház igazgatóját azzal fenyegették meg, hogy amennyiben a műsoron levő darabból ki nem hagyja az inkriminált részleteket, nagy pénzbírsággal sújtják. Ez a tekintélyes budapesti színházigazgató, aki már egy negyedszázad óta vezet színházat Magyarországon. Hangsúlyozta munkatársunk előtt, hogy az esetleges bírságot nem fizeti ki, hanem élni fog azzal a jogával, hogy leülje a büntetést. Így akart demonstrálni a rendőrségi intézkedés ellen.

Mint értesültünk, a Színházigazgatók Szövetsége, a Szerzők Egyesülete és a Színész Szövetség egyöntetű eljárást indít a cenzúra túlkapásai ellen, a legközelebbi együttes ülésén jelenti be tiltakozását.⁹⁷

Ezután nem került le a napirendről az erkölcsvédelmi rendelet, a színházi cenzúra témaköre, legalábbis a színpadi szerzők, művészek – és egyes érdekvédelmi egyesületek, szakcsoportok, társulások stb. – ezen rendelet újragondolását sürgették, ahogy ezt a fentebbi forrásban is láthattuk. Abszurdnak tartották azt is, hogy a BM alá tartozó rendőri egységek járjanak el a Kultuszminisztérium hatáskörébe inkább tartozó ügyekben. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy az első irodalmi és művészeti kongresszus – ahol különböző szakosztályok ülészetek – szintén a probléma megvitatását, s későbbi megoldását tűzte ki célul.

A színházi cenzúra megszüntetését és a rendőri díjak és vigalmi adók csökkentését fogja követni az irodalmi és művészeti kongresszus. Június 4-én nyílik meg ünnepélyes keretek között a parlament kutatótermében az első országos irodalmi és művészeti kongresszus.

Megállapodtak abban, hogy több javaslatot fognak a kongresszus elé terjeszteni. Így arról is, hogy a kongresszus követelje a színházi cenzúrának a megszüntetését, valamint azt is, hogy az erkölcsvédelmi rendeletet a színházaknál ne alkalmazzák. A javaslat indokolásában felsorakoztatja a különböző idevágó törvényeket, a cenzúra eltörléséről szóló 1848-as törvénytől kezdve és ezek alapján mutatja ki, hogy az erkölcsvédelmi rendeletnek nincs törvényes jogalapja. [...] ⁹⁸

Összegzés

A korabeli sajtóforrások válogatásával – melyeket mai helyesírás szerint tettem közzé – és kontextualizálásával jelen tanulmány célja volt, hogy bemutassa a magyar színházi betiltások egy igencsak abszurd esetét, valamint betekintést nyújtson a korabeli erkölcsvédelmi rendelet alkalmazásába. Továbbá, az Andrássy úti Színház működésébe – a megnyitó esten játszották a darabot, a leállás veszélye is fennállt stb. –; valamint pontosítsa ismereteinket arról, hogy a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete miként kapcsolódott az üggyhöz – azonfelül, hogy Heltai volt akkoriban az elnöke –; s a néhány nap eseményeit kronologikusan feltárja.

Zárógondolatként pedig kiemelném a *Pesti Napló* május 23-ai cikkének néhány mondatát:

⁹⁷ Uott., 9.

⁹⁸ „A színházi cenzúra megszüntetését és a rendőri díjak és vigalmi adók csökkentését fogja követni az irodalmi és művészeti kongresszus.” In: *Az Est*. XIX. évf. 120. sz. (1928. május 27.) 12.; További összefoglaló az eseményről például: Az első magyar irodalmi és művészeti kongresszus. In: *Magyar Művészet*. IV. évf. 3. sz. (1928) 273–274.

[...] Jól meg kell jegyezni mindenkinek, hogy mi történt Budapesten 1928 májusában, négy napon keresztül egy színházzal, a színház publikumával, és legelsősorban is az ország egyik legkiválóbb írójával, azért, mert négy nap után a rendőrség kénytelen volt két mellékmondatot kitörölni egy, egy óra hosszát tartó darabból azért, hogy a rendőrtanácsos úr »irodalmi tévedésére« ezzel legalább egy szépségtapaszt ragaszthassanak.⁹⁹

⁹⁹ Két mellékmondatot kellett kihúzni..., *i.m.*, 11.